

СЛІДСТВО СУДОВЕ – див. *Розгляд судовий*.

СМЕРТЬ – поняття судової медицини; припинення життєдіяльності організму і його загибель. С. людини пов'язують із загибеллю її головного мозку. Розрізняють природну і насильницьку С. Природну (або ненасильницьку) С. поділяють на фізіологічну, патологічну та раптову. Різновидами насильницької С. є вбивство, самогубство, С. у результаті нещасного випадку. У ч. 2 ст. 242 КПК України передбачено обов'язкове проведення експертизи для встановлення причин смерті. На вирішення судово-медичної експертизи ставляться такі питання: яка причина С.; коли настала С.; які тілесні ушкодження заподіяні зажиттєво (в т. ч. й смертельні), які – посмертно; які тілесні ушкодження знаходяться у прямому причинному зв'язку зі С.; чи настала С. відразу після нанесення тілесних ушкоджень та ін. Див. *Експертиза судово-медична*.

Лит.: Судебно-медицинская экспертиза. М., 1985; Акопов В. И. Судебная медицина. М., 2006.

В. Ю. Шенітько.

СОБАКА СЛУЖБОВО-РОЗШУКОВИЙ – різновид службових собак, що спеціально тренуються для розшуку осіб, які скоїли злочини, предметів та знарядь учинення злочину й за ін. напрямками. С. с.-р. застосовується кінологом для вирішення оперативно-службових, розшукових, профілактичних та ін. завдань, спрямованих на попередження та боротьбу зі злочинністю, забезпечення охорони громадського по-

рядку, під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, проведення НСРД та оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. С. с.-р. є різновидом службових собак (сторожові, вартові, конвойні, патрульно-розшукові, рятувальні, спеціальні та ін.). Застосування С. с.-р. виступає діяльнісним засобом оперативно-розшукової діяльності і передбачає дотримання певних принципів: 1) правомірність, тобто обов'язково враховуються законні підстави застосування С. с.-р. та межі допустимості. Застосування таких собак як спецзасобу здійснюється відповідно до законодавства України; 2) цільова спрямованість – С. с.-р. можна застосовувати лише у тих випадках, що передбачені законами, й будь-яке ін. їх застосування (психологічний тиск, залякування тощо) забороняється; 3) етичність, таке застосування має відповідати загальним нормам моралі та професійній етиці співробітника правоохоронного органу, не повинно принижувати честь і гідність особи, щодо якої їх застосовують, не завдавати їй моральних або фізичних страждань; 4) плановість, тобто окремим елементом організації застосування С. с.-р. є планування, яке передбачає визначення: осн. завдань С. с.-р., комплексу ін. заходів, проведення яких є доцільним одночасно із її застосуванням; терміну виконання запланованих заходів і конкретних виконавців; 5) результативність – застосування вважається результативним, якщо собака під час проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих (розшукових) дій, обходів, патрулювання, оглядів місцевості, транспорту, будівель, приміщень та

ін. об'єктів знайшов та затримав злочинця, знайшов викрадене майно, знаряддя злочину, вибухонебезпечні речовини (предмети), зброю, боєприпаси, наркотики, людські трупи та останки або ін. речові докази, привів до місця, де знаходився злочинець до чи після вчинення злочину (будинок, квартира, місце посадки на транспорт), або надав реальну можливість ін. службам установити чи затримати злочинця; 6) обов'язковість документального оформлення результатів фіксації, тобто складання передбачених законом документів є необхідною умовою дотримання принципу законності, об'єктивного проведення досудового розслідування і правомірності реалізації НСРД та оперативно-розшукових заходів. До участі в окремих НСРД, оперативно-розшукових заходах, що здійснюються із застосуванням С. с.-р., залучають представників громадськості, які у подальшому можуть виступати як свідки щодо всіх обставин затримання злочинця, його вибірки тощо. Складені за їх участю з усіма процесуальними формальностями документи набувають статусу доказів у суді. З урахуванням мети, завдань та обстановки можна вирізнити напрями застосування С. с.-р.: а) у повсякденній обстановці; б) в особливих умовах. У повсякденній обстановці С. с.-р. застосовуються: 1) для проведення обшуків жилих, підсобних, виробничих приміщень, дворів, присадибних ділянок, городів, лісових масивів тощо; 2) при огляді багажу у камерах схову залізничних, річкових та морських вокзалів, аеропортів, сумок, чемоданів, кошків та ін. багажу пасажирів; 3) при огляді посилок та

бандеролей у поштових відділеннях зв'язку; 4) для проведення спецоперацій у місцях позбавлення волі (оперативне відпрацювання зони, що охороняється; проведення обшуків у житлових та промислових зонах; проведення оглядів особистих речей засуджених та їх самих тощо), а також для охорони периметру цих закладів і конвоювання засуджених або заарештованих; 5) при огляді одягу та обшуку осіб, яких обґрунтовано підозрюють у вчиненні злочину; 6) для проведення розшуку осіб, які втекли з місця вчинення злочину, з використанням запахових слідів, що залишили злочинці; 7) для огляду місцевості та приміщень з метою виявлення злочинців, знарядь злочинів, викрадених речей та ін. предметів, які в подальшому можуть бути речовими доказами; 8) для розшуку трупів й окремих частин тіла, які були сховані злочинцями з метою приховування факту злочину; 9) для вибірки за запахом злочинця або його речей, що злочинці залишили на місці вчинення злочину; 10) при обходах, патрулюванні місцевості; 11) для виявлення наркотичних засобів, вибухових і легкозаймистих речовин, зброї та боєприпасів; 12) для охорони особливо важливих державних об'єктів тощо. В особливих умовах С. с.-р. застосовуються для: 1) захисту громадян та самозахисту від нападу та ін. дій, які спричиняють загрозу їх життю, здоров'ю чи майну; 2) припинення масових заворушень і групових порушень громадського порядку; 3) припинення масового захоплення землі та ін. дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також дій, що паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених

пунктів, посягають на громадський спокій, життя та здоров'я людей; 4) відбиття озброєного нападу злочинців або припинення їх озброєного опору працівникам поліції; 5) у засідках для виявлення правопорушників, спостереження за їх діями та затримання у разі потреби; 6) затримання осіб, які чиняють опір представникам поліції чи намагаються зникнути, а також для їх конвоювання до територіального органу поліції; 7) для звільнення заручників; 8) проведення окремих оперативно-тактичних заходів, операцій та комбінацій, розроблених працівниками оперативних підрозділів поліції; 9) проведення антитерористичної операції; 10) виявлення та знешкодження радикально налаштованих осіб; 11) для мінно-розшукової служби; 12) виконання спеціальних завдань з пошуку, виявлення і розмінування адмінбудівель, шкіл, лікарень, дитсадочків, прочісування доріг й узбіччя тощо.

Залежно від ситуації та вирішуваних завдань застосування С. с.-р. мають свої особливості щодо організації та тактики здійснення такої діяльності. Так, для пошуку вибухівки та вибухових пристроїв застосування службових собак дозволяється лише в присутності працівників вибухотехнічної служби. У разі виявлення вибухонебезпечних предметів чи предметів зі схожими запахами забороняється до них доторкатися та переміщати їх. Виявлені предмети необхідно позначити прапорцями або контрольними стрічками, ужити заходів щодо їх захисту від механічних ушкоджень. С. с.-р. для пошуку та установлення місцезнаходження трупів (люд-

ських залишків) використовуються під час перевірок оперативної інформації про вчинення вбивства з подальшим приховуванням трупа, а також у разі виявлення розчленованого трупа для пошуку ін. частин тіла.

У випадку застосування С. с.-р. при здійсненні оперативно-розшукової діяльності роботу з організації здійснює начальник або заступник начальника відокремленого структурного підрозділу, який наділений правом надавати дозвіл на здійснення такої діяльності. У структурі Національної поліції таким підрозділом є кримінальна поліція, і керівник територіального органу повинен організувати взаємодію підрозділу кримінальної поліції та кінологічної служби таким чином, щоб у результаті витратити мінімальну кількість часу та отримати максимальну кількість оперативно значущої інформації. Тому саме він повинен ухвалити управлінське рішення про застосування С. с.-р. Ухвалення рішення включає в себе такі етапи: 1) визначення кінцевої мети управлінського рішення (аналізуючи наявну інформацію, керівник ухвалює відповідне рішення); 2) розробка та детальний аналіз можливих варіантів рішення (моделювання та прогнозування конкретної ситуації застосування чи незастосування службового собаки); 3) кінцевий вибір одного з варіантів рішення та його оголошення (документальне оформлення); оголошення та реалізація рішення (доведення кінцевого рішення до відома виконавців, вирішення питання щодо забезпечення всім необхідним для реалізації рішення, прогнозування мож-

ливих наслідків). Стосовно організації застосування С. с.-р. у процесі оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування, то її повинен здійснювати слідчий або прокурор, однак, як свідчить практика, таку діяльність здійснює керівник оперативного підрозділу після отримання доручення про проведення НСРД.

Після закінчення роботи С. с.-р. кінолог складає акт (у двох примірниках, з яких один долучається до матеріалів кримінального провадження, другий – зберігається в кінологічному підрозділі) про його застосування або рапорт про невикористання службового собаки, з обов'язковим зазначенням причин їх невикористання. Довідка про результати застосування С. с.-р. заповнюється особою, якій доручено проведення досудового розслідування, та, не пізніше десяти діб після внесення відомостей до ЄРДР, підлягає направленню до кінологічного центру. Результати виїзду (виходу) кінолога зі С. с.-р. заносяться до журналу обліку виїздів кінологів, що знаходиться в черговій частині підрозділу або у кінологічному центрі.

Лит.: Салтевский М. В. Криминалистическая одорология. К., 1976; Федоров Г. В. Одорология: Запаховые следы в криминалистике. Минск, 2000; Гордеев С. Б. Криминалистическое исследование запаховых следов. Владивосток, 2011; Настанова з організації діяльності кінологічних підрозділів органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 19.07.2012 № 640; Інструкція з організації службової кінології в Національній гвардії України: наказ МВС України від 05.08.2014 № 772.

В. М. Шевчук.

СОДЕРМАН Гарри (Harry Söderman; 24.08.1902, Стокгольм, Шведсько-Норвезька унія – 16.03.1956, Танжер, Марокко) – відомий криміналіст, генеральний секретар Міжнародної академії криміналістики. У 1920 закінчив хімічний коледж у Мальме (Швеція),

Г. Содерман

вивчав хімію в Альтенбурзі (Німеччина), де у 1924 отримав ступінь магістра. Першим у світі здійснив тривалу подорож на велосипеді із Швеції до Стамбулу, Індії, Бірми, Китаю, у ході якої провів детальне дослідження про те, як місцева поліція вирішує свої завдання. З 1926 вивчав криміналістику у Едмонда Локара. У 1928 отримав ступінь доктора після захисту дисертації з балістики. У 1930 викладав у Стокгольмському ун-ті. У 1934 брав участь в організації криміналістичної лабораторії в Нью-Йорку (США). У 1938 був призначений генеральним секретарем Міжнародної академії криміналістики. У 1939 призначений першим керівником Національної криміналістичної лабораторії в Швеції, яку очолював до 1953. Після Другої світової війни працював в Інтерполі, допомагав відновлювати поліцію в ФРН. Помер у 1956 в північно-африканському м. Танжер (нині – в Марокко), похований у Швеції (церква Турінге, Нікварн). Оsn. праці: «Brottets värld» (1927); «Handbok i kriminalteknik» (1930, у співавт. із

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 20-го тому:

В. Ю. Шепітько (голова),
В. А. Журавель (заступник голови),
В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко,
В. М. Шевчук, Б. В. Щур

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .
ISBN 978-966-937-048-8

Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — 952 с. : іл.

ISBN 978-966-937-250-5

Видання є систематизованим зведенням про поняття, категорії, теорії та вчення криміналістики, судової експертизи та юридичної психології, їх окремі засоби, прийоми, методи та рекомендації. Розглядається теоретико-методологічне підґрунтя наукових концепцій та практика реалізації криміналістичних, психологічних та експертних методів, методик і технологій. Наводяться відомості про наукові та інші видання з криміналістики, судової експертизи та юридичної психології. Надаються довідкові дані про відомих українських та зарубіжних учених.

Розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, співробітників органів кримінальної юстиції, судових експертів, судових психологів, а також усіх, хто цікавиться проблемами криміналістики, судової експертизи та юридичної психології.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-250-5 (т. 20)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2018
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2018
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2018
© Видавництво «Право», 2018